

הרב שלמה גרינץ

טיפול פוריות - חובה או רשות?

הקדמה

התקדמות רבה חלה בטיפול הפוריות בשנים האחרונות, וכיום יש לזוג שאינו מצליח להיכנס להיריון אפשרויות רבות: החל בטיפול פשוט באופן יחסי, למשל נטילת כדורים לצורך השראת הביוץ, וכלה בהפריה חוץ-גופית. בדבריי איני בא לדון בשאלת היתרם של טיפולים אלו, שכן זו כבר נידונה בהרחבה בספרות הפוסקים, אלא בהגדרת חיובם מבחינת ההלכה. לנושא זה יש חשיבות מעשית רבה, לאור העובדה שזוגות שעוברים טיפולים אלו נדרשים להקרבה גופנית ונפשית ולהוצאות כספיות נכבדות. כאן נתמקד בעיקר במצוות 'פרו ורבו', אך נתייחס גם למצוות אחרות שנוגעות להבאת ילדים לעולם - 'לשבת יצרה' ולערב אל תנח ידך'.¹

א. גדר החיוב

את הדיון בנוגע לטיפול הפוריות יש לחלק לפי שני סוגי טיפולים: טיפולים שמטרתם לרפא פגם גופני של המטופל ולהביאו למצב שיוכל לפרות בביאה כדרך כל הארץ, למשל: ניתוחי וריקוצלה או כדורי השראת ביוץ; וטיפולים שמטרתם לגרום לפריון שלא בדרך ביאה, למשל: הזרעה מלאכותית או הפריה חוץ-גופית. בנוגע לטיפולים מן הסוג הראשון עלינו לברר אם אדם שאינו מסוגל לקיים מצווה בגלל מגבלה גופנית, מחויב בה: מצד אחד אפשר לומר שהוא פטור מקיומה, ומצד שני אפשר לומר שהוא כן מצווה לקיימה, אך הוא נחשב אנוס שאינו יכול לקיימה, כלומר, המגבלה הגופנית היא סיבה מקרית שמונעת את קיום המצווה, ולכן הציווי אינו מופקע מאותו אדם.

1. במאמר זה אדון בעיקר בחיובו של האיש במצוות אלו, ודרוש עוד עיון להגדיר הגדרה מדויקת של גבולות חיוב האשה בהולדת ילדים, שכן אישה אינה מצווה במצוות 'פרו ורבו' (שו"ע, אבה"ע סי' א סעי' יג), ומסתבר שגם לא במצוות 'לערב אל תנח ידך' (מצווה שמרחיבה את מצוות 'פרו ורבו'), והפוסקים נחלקו אם היא חייבת במצוות 'לשבת יצרה'; ראה בית שמואל, שם ס"ק ב; ערוך השלחן, אבה"ע שם סעי' ד.

מטעם זה, גם בדוגמאות שנכתבו במאמר ונוגעות לחיוב האשה, הכוונה היא לחיובה במצוות 'לשבת יצרה' לפוסקים שסוברים כן או לחיובה לסייע לבעלה לקיים את חיובו. מכל מקום, אין העיסוק בחיובה המוקד במאמר זה.

לבירור זה יש חשיבות רבה לעניינו, שכן מי שמוגדר 'אנוס' מחויב באופן עקרוני לעשות כל שביכולתו כדי שלא יוגדר 'אנוס' וכדי שיוכל לקיים את הציווי שמוטל עליו. חובה זו אינה חלה כמובן על מי שאינו מצווה במצווה. בנוגע לטיפולים מן הסוג השני עלינו לברר אם יש חובה לקיים את מצוות 'פרו ורבו' באמצעות טיפולי פוריות, שכן יש מקום לומר שהולדה שאיננה נעשית בביאה 'כדרך כל הארץ' איננה ההולדה שציוותה התורה. ולבסוף, יש מקום לברר אם יש חיוב השתדלות גם כשהצלחת טיפולי הפוריות אינה ודאית.

1. חובת טיפולי ריפוי: חיוב להתרפא כדי לקיים מצווה

בעל 'חלקת יואב'² דן בהגדרתו של בעל מום שאינו יכול לקיים את המצוות מחמת מומו, וכתב:

ובעניין אנוס במצוה אי מקרי בר חיובא למשל אֵלם אם הוא בר חובת ק"ש... אך באמת בחרש ואֵלם ודאי מיקרי בר חיוב כיוון דיוכלו להתרפאות. עולה מדבריו שמום גופני הוא כאנוסים אחרים, ויש חיוב להתרפא כדי לקיים את המצווה.³ ולפי דבריו, גם עקר שיכול להתרפא מחויב לעשות כן. אולי אפשר ללמוד על גדרי החיוב לקיים מצוות עשה גם כשאי אפשר לקיימה בלא סיוע רפואי, מסוגיה אחרת שדנו בה הפוסקים: האם טומטום - מי שמקום זכרותו או נקבותו מכוסה בעור - חייב במצוות מילה? הגמרא (יבמות ע"ב) אומרת שטומטום שנקרע עורו ונמצא זכר מעכב את אביו מעשיית קרבן הפסח כל זמן שאינו נימול, מכיוון שמילת בניו מעכבת אותו מעשיית הפסח, אך אם עורו אינו נקרע, הוא אינו מעכבו. והסביר הרשב"א (יבמות, שם) שלמרות **חיוב הטומטום לקרוע ולמול** אם מצויים בקיאים בקריעה, כל זמן שאין בקיאים מצויים, הטומטום אינו נחשב בר מילה ואינו מעכב את אביו מעשיית קרבן פסח. לעומת זאת, תוספות⁴ סוברים שטומטום אינו חייב לקרוע את עורו כדי למול את עצמו, גם אם ידוע שהוא זכר, כגון שביצו ניכרות מבחוץ. וכדברי תוספות כתב רבי עקיבא איגר⁵ והכריע שפשוט שטומטום אינו חייב לקרוע את עורו כדי למול את עצמו. בעל 'פרי יצחק'⁶ האריך בביאור הסוגיה. תחילה כתב שיש להסתפק שמא הטומטום נולד מהול, ולמרות שבדרך כלל אין חוששים לספק זה, יש מי שסובר שטומטום 'הואיל

2. חלקת יואב, סוף סי' א.

3. בעל 'חלקת יואב' (שם) גם הזכיר את דברי ה'מגן אברהם' - ולפיהם מי שידו נקטעה נחשב בר-קשירה לעניין תפילין (ומן הסתם מדובר באופן שאינו יכול להתרפא) - הסתפק בביאור דבריו, וצייד לומר שגם הוא נחשב בר חיובא. וצ"ע.

4. תוספות במסכת יבמות (ע"א ד"ה הערל) הוכיחו זאת מגמרא. ועי' תוספות במסכת פסחים (כח ע"ב ד"ה ערל) שכתבו שכך פשוט מסברא.

5. הגהות רע"א, שו"ע יו"ד סי' רסב סעי' ג.

6. פרי יצחק, ח"א סי' לב.

ונשתנה - נשתנה⁷, כלומר, יש מקום לחשוש שמא הוא נשתנה מבריית שאר בני אדם, ולפיכך אין הוא מחויב לקרוע מספק, לפי שמעמידים אותו בחזקה שהיה פטור ממילה מלידה.

בעל 'פרי יצחק'⁸ הוסיף שיש לחשוש שמא הרופא האומן לא יצליח למול. ויש להבין את כוונתו: הוא עצמו כתב שהטעם לחוסר החיוב של הטומטום למול את עצמו אינו מפני שהמילה עלולה לסכן אותו, מפני שאם יש סכנה - אין לך דבר שעומד מפני פיקוח נפש, והוא תמה מדוע נזקקו תוספות להוכיח זאת מגמרא ולא מסברא.

ואפשר לפרש שהחשש שמא המילה לא תצליח ולכן אולי הטומטום יסתכן, הוא חשש רחוק שאינו נחשב ספק פיקוח נפש, או שאין חיוב לנסות להתרפא אם אין ודאות שפעולת הריפוי תצליח. ומדבריו נלמד שאם יש חשש סכנה בטיפול הפוריות, גם אם הוא חשש רחוק, או אם הסיכוי להצלחת הטיפולים נמוך, אין חיוב לנסות טיפולים אלו.

2. חובת הטיפולים שמחליפים את הביאה - מצוות 'פרו ורבו' בלא דרך ביאה

יש מחלוקת פוסקים נרחבת בנוגע להגדרת מצוות 'פרו ורבו', ויש לה השלכה גם לעניינו.

יש אחרונים⁹ שסוברים שקיום מצוות 'פרו ורבו' הוא רק בביאה כדרכה,¹⁰ ולשיטתם נראה שהמצווה איננה מתקיימת בטיפולי פוריות, מכיוון שאין בהם ביאה.¹¹ לעומתם, יש אחרונים¹² שכתבו שגם אם יש צורך במעשה כדי לקיים את מצוות 'פרו ורבו', אין הכרח שמעשה זה יהיה מעשה ביאה, ולכן אפשר לקיים את המצווה גם בטיפולי פוריות. ויש מהם¹³ שחידשו שאין המצווה תלויה כלל במעשה אלא רק בתוצאה, כלומר, בהולדת ילדים, ולפי שיטתם ודאי שאפשר לקיים את מצוות 'פרו ורבו' בכל טיפול.¹⁴

7. ראה בכורות מב ע"ב.

8. פרי יצחק, שם ד"ה אך העיקר.

9. לדוגמא: משפטי עוזיאל, אבה"ע סי' יט; דברי מלכיאל, ח"ד סי' קז.

10. ויש אחרונים שכתבו שאמנם אין בטיפולי פוריות קיום מצוות 'פרו ורבו', אך יש בהם קיום מצוות 'לשבת יצרה', לדוגמא: הגר"א שפירא, 'נועם' א עמ' קלח-קמב; הרב יעקב אריאל, באהלה של תורה ח"א סי' סט עמ' 343.

הערת העורך (א"כ): עי' בגיליון זה (עמ' 90-93) במשא ומתן שניהלתי עם הרב יעקב אריאל בעניין זה. 11. הערת העורך (א"כ): בעל 'דברי מלכיאל' (ח"ד סי' קז) נטה לומר שלמעשה כן מקיימים מצוות 'פרו ורבו' בטיפולי פוריות, אך הוא אסר את הטיפולים מטעמים אחרים. וייתכן שגם אם אין חובה לקיים את המצווה בטיפולי פוריות, בכל זאת אם אדם עשה זאת - הוא קיים את המצווה. תשובת המחבר (ש"ג): אך עיין בסיכום דבריו: 'ונצטוו לקיים בדרך בני אדם ולא ע"י התחכמות', ומשמע שאינו מקיים את המצווה בטיפולי פוריות, ועדיין צ"ע. וראה דברינו בהמשך המאמר בנוגע לשיטת הגרש"ז אויערבאך.

12. לדוגמא: הר צבי, אבה"ע סי' ד.

13. לדוגמא: הפוסקים (חלקת מחוקק א, ח; בית שמואל א, יא) שסוברים שאם התעברה באמבטי, הבעל קיים את מצוות 'פרו ורבו'; מנחת חינוך, מצווה א.

14. בספר 'רפואה - מציאות והלכה' לרב מרדכי הלפרין (סי' כז) המחבר מאריך לדחות את שיטת ה'מנחת חינוך' שסובר שמצוות 'פרו ורבו' היא מצווה ייחודית, מכיוון שגדרה הוא הולדת ילדים. לדעתו של המחבר, אמנם מצוות פרייה ורבייה מתקיימת בכל מעשה ביאה שראוי להוליד, אך הגברא

הדעה הרווחת בין פוסקי זמננו היא שמצוות 'פרו ורבו' מתקיימת גם בטיפול פוריות.¹⁵ ולכאורה, אם מקיימים את המצווה שלא בדרך ביאה, אז גם מחויבים לעשות טיפולים אלו.

אמנם ב'נשמת אברהם'¹⁶ כתב בשם הגרש"ז אויערבאך שזוג חשוך ילדים אינו חייב לעבור טיפול IVF.¹⁷ ומלשוננו - 'אין שום חיוב' - משמע שאין חיוב לעבור את הטיפול למרות שהמצווה ('פרו ורבו' או 'לשבת יצרה') תתקיים. ויש להסתפק בדבריו: האם כוונתו לגדר כללי של גבול חיוב ההשתדלות בכל המצוות או דווקא למצוות 'פרו ורבו'? אפשר להציע כמה הבנות:

א. כשם שמצאנו הגבלות בחובת ההשתדלות לקיום המצוות (לדוגמא: הוצאת חומש מן הממון, וראה להלן בנוגע לחולי וצער), כך גם החיוב לעשות מצוות שלא בדרך עשייתן הרגילה הוא מוגבל. וברור שכשם שהמוציא יותר מחומש ממונו מקיים מצווה, גם מי שמקיים מצוות שלא כדרך מקיים מצווה. לפי הבנה זו, דין זה אינו ייחודי למצוות 'פרו ורבו', וכך יהיה הדין גם במצוות עשה אחרות - כגון אכילת מצה - לפי הסוברים שהן מתקיימות גם בעשייתן שלא כדרך.¹⁸

ב. חיובי התורה אינם משתנים לפי פלאי הטכנולוגיה, והתורה שניתנה לכל הדורות אינה מצווה אלא על מעשים שכל אדם יכול לעשותם.

ג. במצוות 'פרו ורבו' מצאנו חילוק בין מעשה המצווה לקיומה, שהרי מקיימים את המצווה גם בהולדת בנים שנולדו לפני גיור,¹⁹ ואפשר לומר שאמנם מעשה המצווה שחייבה התורה נעשה דווקא בביאה,²⁰ אבל המצווה מתקיימת בהולדת ילדים. ולפי חילוק זה, במצוות אחרות שבהן אין חילוק בין מעשה המצווה לקיומה - אם אדם אכל מצה לפני גיורו, ודאי שהוא חייב לאכול שוב לאחר שהתגייר - אם מקיימים את המצווה גם שלא כדרכה, חייבים בה.

אינו נפטר ממנה עד שיהיו לו בן ובת, וכלשוננו: 'אין לידת הבנים יוצרת מצב של קיום מצות פו"ר רק יוצרת היתר להבטל ממנה מכאן ולהבא'.

15. ראו למשל מנחת יצחק, ח"א סי' נ; יביע אומר, ח"ב אהע"ז סי' א; ציץ אליעזר, ח"ג סי' כב; וסיכום השיטות ב'אנציקלופדיה הלכתית רפואית', בערכים: הזרעה מלאכותית; פוריות.

16. נשמת אברהם, ח"ה עמ' קיג.

17. עוד מובא שם בשם הגרש"ז, שהבעל אינו מחויב להקפיא את זרעו כדי לקיים את המצווה, 'כי התורה הקדושה לא חייבה את האדם בהקפאת זרע, וכל הספק בנדון הוא רק אם אסור או מותר'. וכעין זה כתב ב'נועם' א, ריש עמ' קנח: 'לא רמא כלל חיובא עליהו להתחכם בתחבולות כאלה'.

18. ה'משנה למלך' (הל' יסודי התורה פ"ה ה"ח ד"ה יש לחקור) מצדד שכשם שמן התורה אין עוברים על לאו שנעשה 'שלא כדרכו', כך אין מקיימים מצוות עשה שלא בדרך הרגילה. אך יש אחרונים שחולקים עליו; ראו פרי מגדים אשל אברהם סי' תעה ס"ק יא; וסיכום חלק מן השיטות בשו"ת צמח יהודה (סגל), ח"ה סי' עא.

19. שו"ע, אבן העזר סי' א סעי' ז.

20. גם לפי אפשרות זו יש לעיין מדוע מעשה המצווה מוגדר דווקא בביאה ולא בהעברת זרע מן הגבר לאישה. וגם כאן אפשר לצרף את הקשר בין מצוות 'פרו ורבו' למצוות עונה שמתקיימת רק בביאה, וראה להלן.

ד. אפשר להסביר עוד הסבר: מצוות 'פרו ורבו' התייחדה בגדרה שתואמים ליישובו של עולם - לדוגמא: שיעור המצווה תלוי בחיוב העונה של כל אדם ומשתנה לפי מקצועו²¹ - ולכן טיפולים אלו אינם נכללים ביישובו של עולם.²² ויש לדון לפי הבנות אלו אם ישתנה הדין לפי השכיחות ההולכת וגוברת של טיפולי הפוריות: לפי ההבנה הראשונה מסתבר שיסוד הגבלת החיוב נובע מן ההבנה שאין לצפות עשיית מעשים משונים שאין דרך בני אדם לעשותם לצורך קיום המצוות, ולכן מסתבר שהחיוב הוא רק לעבור טיפולים שנעשו מקובלים. אולם לפי ההבנות האחרות, הגדרת מעשה המצווה הוא דווקא מעשה שנעשה בביאה כדרך כל הארץ, וכן נראה להלכה, ועדיין צ"ע.²³

3. השתדלות לעשות מצווה שקיומה מוטל בספק

אם כן, עד כה ראינו שגם כשיש חיוב להשתדל לקיים מצווה מסוימת, חיוב זה הוא רק אם השתדלות זו תביא באופן ודאי לקיום המצווה; לדוגמא: יש חיוב ללכת ד' מילים לפני ומיל לאחר כדי להשיג מים לנטילת ידיים לפני תפילה או לצורך אכילת לחם, והפוסקים מבארים שחיוב זה חל רק אם ודאי ימצאו מים במקום שהולכים אליו.²⁴ ולכן, בנידון דידן יש לומר שמכיוון שיש ספק אם טיפולי הפוריות יישאו פרי - אי אפשר לחייב אותם. עם זאת, מצוות 'פרו ורבו' שונה משאר מצוות, מכיוון שגם בדרך הקיום הרגילה של המצווה - ביאה כדרכה - אין ודאות שהיא תגרום להולדת ילדים, ולכן לא ברור אם אין חיוב לעבור את טיפולי הפוריות. ואולי יש לחייב את ההשתדלות לפי מידת סיכויי ההצלחה של הטיפולים, כלומר, לפטור את בני הזוג מן החיוב להשתדל, כשסיכויי ההצלחה של הטיפולים נמוכים במידה ניכרת מאלו שבפריון טבעי.²⁵

21. ראה להלן הערה 63, שחיוב פו"ר הוא לבעול בכל עונה, ולכן הוא בעצם משתנה בהתאם לחיובו בעונה הנקבע לפי עיסוקו של כל אחד.
22. ראה שו"ת אהלה של תורה (שם סי' סו; שם סי' סט) שהסביר בכמה דרכים מדוע נצטוונו לקיים את מצוות 'פרו ורבו' דווקא בדרך טבעית.
23. כדאי לציין כאן את תשובת הרב דיכובסקי (אסיא, שבט תשס"א, עמ' 20) על השאלה אם הזדקקות לטיפולים מורכבים יכולה לשמש עילה לגט. לדבריו, הנוהג בהלכה הוא, שכל דבר שחורג ממערכת היחסים הרגילה בין בעל לאישה ומחייב פעולה שלא כדרך הטבע, אי אפשר לחייבו על הצד השני, ולכן טיפול מורכב יכול לשמש עילה למתן גט. אולם הוא הוסיף שכל טיפול שהבעל עובר והוא אינו פוגע בתפקודו המיני שמקובל בינו לבינה, אינו מהווה עילה למתן גט.
- הערת העורך (א"כ): אך ראה דבריו של הרב דיכובסקי כמה שנים מאוחר יותר (אסיא, עה-עו, תשס"ה, עמ' 116-122) שחזר בו, וכתב שמכיוון שטיפולים אלו הפכו להיות מקובלים בשנים האחרונות, שוב זה נחשב לדרך טבעית להבאת ילדים לעולם.
24. ראה פסחים מו ע"א; שו"ע, או"ח סי' צב סעי' ד; שם סי' קסג סעי' א, ונו"כ שם.
25. הערת העורך (א"כ): לפי השיטות שחולקות על ה'מנחת חינוך', קיום מצוות 'פרו ורבו' הוא במעשה, ולתוצאת המעשה יש רק גדר של פטור מן החיוב, וכאן פטור זה איננו שייך. אך גם לשיטת ה'מנחת חינוך', סיכויי הצלחת טיפולי הפוריות גבוהים ברוב המקרים; גם אם יש צורך ביותר מטיפול אחד, לרוב רובם של המקרים יש תוצאות חיוביות. גם בפריון טבעי בגיל מתקדם סיכויי ההצלחה נמוכים במידה ניכרת - גם אם בני הזוג לא חוו בעיות פוריות - ואף על פי כן סיכויים נמוכים אלה אינם

ב. הקשיים בטיפול הפוריות

1. הוצאות כספיות

טיפול פוריות כרוכים בעלות כספית מרובה. אמנם בזכות חוק הבריאות שמעודד ילודה, קופות החולים מממנות חלק ניכר מעלות הטיפול, אבל עדיין נדרשת השתתפות עצמית בעלות הטיפולים, ובייחוד אם מדובר בזוגות בעלי ילדים שאינם זכאים למימון מלא של הטיפול מקופות החולים. ולאור האמור, מתעוררת השאלה: מהו שיעור ההוצאה הכספית שנדרש לקיום המצווה?²⁶

בנוגע לחיוב הממון בקיום מצוות עשה נחלקו ראשונים: דעת תוספות²⁷ והרא"ש²⁸ שאדם מחויב לתת חומש מממונו כדי לקיים מצוות עשה, גם אם זו מצווה עוברת. לעומתם, רבנו ירוחם²⁹ כתב שהחיוב הוא לתת עשירית מנכסיו כדין מצוות צדקה. להלכה פסק הרמ"א³⁰ כדעת תוספות והרא"ש, כלומר, שאין חיוב להוציא יותר מחומש מממונו כדי לקיים מצוות עשה, אך ה'משנה ברורה'³¹ פסק כרבנו ירוחם, כלומר, שצריך לתת עשירית מנכסיו, וב'ביאור הלכה' ביאר שמשיעור זה אין לפחות, אבל כדי לקיים מצווה עוברת ייתכן שצריך להוסיף ולהוציא עד חומש מממונו. עם זאת, במסכת קידושין (כט ע"א) מובא מקרה שבו אדם חויב לשלם את כל חמשת סלעיו כדי לקיים את מצוות פדיון הבן ועלייה לרגל. ועל פי סוגיה זו סייגו האחרונים סייגים לכלל שלא ייתן אדם את כל ממנו כדי לקיים מצוות עשה: במצווה שנמכרת בשויה הרגיל יש לתת את כל ממנו כדי לקיימה, והכלל הנ"ל נאמר רק אם נדרש לשלם מחיר מופרז כדי לקיים את המצווה;³² אם אדם מתפרנס ממשכורת קבועה, והוא אינו נסמך על הון קיים שנחסר בכל הוצאה - עליו לתת את כל ממנו כדי לקיים את המצווה;³³ וכן אדם עשיר שאין חשש שיוטל על הציבור לפרנסו, מחויב לתת את כל ממנו כדי לקיים את המצווה.³⁴

עם זאת, כמה אחרונים סוברים שחיוב מצוות 'פרו ורבו' אינו תלוי בסייגים אלו:

פוטרים את חובת ההשתדלות. בכל אופן, סיכויי ההצלחה של טיפולי פוריות ודאי אינם נמוכים מסיכויי ההצלחה של פריון טבעי.

26. בערך 'פוריות' ב'אנציקלופדיה הלכתית רפואית' הובא בשם הגרש"ז אויערבאך שלצורך טיפולי פוריות מותר ואף צריך להוציא הוצאות גדולות אף יותר מחומש ושליש, ושצורך זה נכלל גם בהיתר למכור ספר תורה.

27. תוספות, בבא קמא ט ע"ב ד"ה אילימא.

28. רא"ש, בבא קמא פ"א סי' ז.

29. רבנו ירוחם, נתיב יג חלק ג.

30. רמ"א, או"ח סי' תרנו.

31. משנה ברורה, סי' תרנו ס"ק ח.

32. חלקת יואב, דיני אונס ענף ז.

33. ביאור הלכה, סי' תרנו ס"ק ח ד"ה אפילו, ונתבאר בהרחבה בספר 'אהבת חסד', ח"ב פ"כ.

34. ב"ח, או"ח סי' תרנו בשם הר"ן.

ה'אבני נזר'³⁵ סובר שכשם שבעל מחויב לגרש את אשתו כדי לקיים את מצוות 'פרו ורבו'³⁶ כך הוא גם חייב לתת את כל ממונו כדי לקיימה מדין קל וחומר, שהרי ודאי שלבעל קשה יותר לגרש את אשתו מלתת את כל ממונו.³⁷

ה'אבני נזר' הוכיח את דבריו מן ההיתר שהתירו לדוד להתייחד עם אבישג הפנויה - למרות האיסור מדרבנן להתייחד עם פנויה - כדי שלא יצטרך לשאתה ולגרש אחת משמונה עשרה נשותיו (סנהדרין כב ע"א). ואם על איסור דרבנן שנדחה מפני גירושין צריך למסור את כל ממונו, כל שכן שחייב למסור אותו כדי לקיים את מצוות 'פרו ורבו', שכן אי-קיומה מחייב גירושין. ויש להעיר שההנחה שהניח ה'אבני נזר' בנוגע למסירת כל הממון כדי שלא לעבור על איסור דרבנן, נתונה במחלוקת הפוסקים, ויש מקצתם שסוברים שאין חיוב למסור את כל הממון כדי שלא לעבור על איסור דרבנן.³⁸ ה'אבני נזר' ביאר גם מדוע יש חומרה במצוות 'פרו ורבו' משאר המצוות: בשאר מצוות עשה, כגון נטילת לולב, גם אם פלוני לא ייטול לולב בחג הסוכות הזה, הוא ייטול בשנה הבאה, ולכן, הוא איננו מתבטל לגמרי מן המצווה. לעומת זאת, מצוות 'פרו ורבו' מתקיימת פעם בחיים, ואם פלוני ימות בלא בנים כשיעור - בטלה ממנו המצווה לגמרי.³⁹

35. אבני נזר, אבה"ע סי' א אות ח.

36. שו"ע, אבה"ע סי' קנ"ד סעי' י: 'נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה, יוציא ויתן כתובה או ישא אשה הראויה לילד. ואם לא ירצה, כופין אותו עד שיציא'. עם זאת, הרמ"א (שם) סובר שהחויב לגרשה הוא רק אם לא הוליד ממנה ילדים כלל, אך אם הוליד בן או בת - אין כופין אותו לגרשה. ושו"ת 'מעיל צדקה' (סי' לג; הובא ב'פתחי תשובה' שם ס"ק כו) ביאר שהחויב לגרש אליבא דרמ"א **הוא רק כדי לקיים את מצוות 'לשבת יצרה'**, מצווה שאפשר לקיימה גם בהולדת וולד אחד בלבד, אך אין חיוב לגרש את האישה כדי לקיים את מצוות 'פרו ורבו'. עם זאת, ה'בית שמואל' (שם ס"ק כד) סובר שהסיבה לחוסר החיוב לגרש את האישה אם היא הולידה בן או בת, הוא משום שאין ודאות שאשתו עקרה וייתכן שתוליד עוד ילדים, ומדבריו משמע שהרמ"א מודה לסברת השו"ע שיש חיוב לגרש אישה גם כדי לקיים את מצוות 'פרו ורבו'.

37. ויש לעיין בדבריו, שכן הסיבה שבגללה אין אדם מחויב למסור את כל ממונו היא כדי שלא ייעשה עני ויזדקק לבריות (רשב"א, ב"ק ט ע"ב), וסיבה זו אינה שייכת לעניין גירושין. ונראה שיש לומר שה'אבני נזר' למד שמשמעות ההגבלה לתת עד חומש מממונו אינה דווקא הגבלת כספית. לשיטתו, החובה לקיים מצוות עשה היא חובה מוגבלת, ואם יש חשש שקיום מצווה אחת ימנע קיום מצוות בעתיד - בעקבות עוני או חולי - אין חיוב לקיימה, בבחינת העיקרון ההלכתי: 'חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה' (יומא פה ע"ב). כך אפשר להבין את דבריו גם בתשובה אחרת (אבני נזר, יו"ד סי' שכא), ובה כתב שמותר לבטל מצוות מילה בזמנה, אם קיים חשש שהנימול יישאר בעל מום, מפני שאין חיוב לבזבז ממון רב כדי לקיים מצוות עשה, וכל שכן שאין חיוב להסתכן אם יש חשש שהנימול יהיה בעל מום.

38. הפוסקים האלה סוברים שיש חיוב למסור את כל הממון כדי שלא לעבור על איסור דרבנן: שו"ת ה'ב"ח, סי' קכט; חוות יאיר, סי' קפג; תשובות הרדב"ז, ח"ד סי' קמה; חפץ חיים, רכילות כלל א, באר מיים חיים ס"ק יב. לעומתם, בעל 'שבות יעקב', ח"א סי' צח, כתב שאין חיוב כזה.

39. והוסיף שם: 'וידוע שכל נפש מישראל צריכה לקיים כל המצוות, ובספרי המקובלים שהאדם צריך להתגלגל אפי' בשביל מצוה אחת שלא קיימה מעולם, וכל נשמה צריכה להתגלגל להיות כהן לפעמים או עכ"פ בחי' עיבור כדי לקיים כל המצוות, ועל כן אם ימות בלא מצוה אחת שחסרה לו, שמא לא קיימה נשמתו מצוה זו מעולם ויהי' מוכרח להתגלגל'.

גם בספר 'פסקי תשובה'⁴⁰ כתב שאדם מחויב למסור את כל ממונו כדי לקיים את מצוות 'פרו ורבו'. הוא הביא ראיה לדבריו מן ההיתר למכור ספר תורה כדי לשאת אישה⁴¹ (מגילה כז ע"א), וביאר שהגבלת מסירת הממון עד חומש היא מפני חשש עניות - שכן העני חשוב כמת (נדרים סד ע"ב) - אך מכיוון שגם מי שאין לו בנים חשוב כמת (שם), יש חיוב למסור יותר מחומש ממונו כדי לקיים את מצוות 'פרו ורבו'. הוא הוסיף (שם) שמצוות 'פרו ורבו' היא מצווה גדולה, וכל מי שנמנע מלעסוק בה חייב מיתה בדי שמים,⁴² ולכן יש למסור את כל ממונו כדי לקיים מצווה גדולה כזו.

נימוק נוסף לחומרה של מסירת כל הממון כדי לקיים את מצוות 'פרו ורבו' נימק בעל 'פרדס יוסף'⁴³ מצוות 'פרו ורבו' היא מצווה שבין אדם לחברו.

עוד אפשר לומר לעניות דעתי שמצוות 'פרו ורבו' חמורה משאר מצוות עשה, מפני שמבטלים אותה בכל רגע שלא מקיימים אותה.⁴⁴ לעומת זאת, ב'פתחי תשובה'⁴⁵ כתב דעה אחרת בשם שו"ת 'בגדי כהונה':

ובנ"ד הבעל אינו בריא כשאר בני אדם ועוסק ברפואות תמיד ואף להנ"י שפירש חלה ממש שאינו יכול לשמש או להוליד וגם ס"ל ג"כ דח"ל עולה מן המניין בכל אדם מ"מ יש לצדד שלא להפריד בין הדבקים לפמ"ש הפוסקים הובא בב"י א"ח סימן תרנ"ו וברמ"א שם שאין אדם מחוייב לבזבז הון רב בשביל מצוה אחת ואפילו מצוה עוברת כגון אתרוג ולולב. ומצות פו"ר בנדון זה דשהא עשר שנים גרע משאר מ"ע ועכ"פ לא עדיף יותר דהא בשאר מ"ע לכ"ע כופין ובשהא עשר שנים פליגי אמוראים בכתובות דף ע' אם כופין או לא והיינו טעמא כיון דספק הוא אם יבנה מאחרת וא"כ אם בכל מצוה עוברת אינו מחוייב לבזבז אף שליש מהונו רק חומש מכ"ש שאין חייב לבזבז להוציא את אשתו זאת ולפ"ז בנ"ד שכתובתה ותוספתה מרובה שיצטרך לבזבז כל הונו אפשר דאינו מחוייב ואף שליש מהונו אינו מחוייב לבזבז ומעתה יש לו סמך להיות בשב"ו וא"ת ויוצא ידי שמים מכל הני טעמי.⁴⁶

40. פסקי תשובה לרב אברהם פיטרקובסקי, סי' קכג.

41. ראה לעיל הערה 25.

42. עי' יבמות סג ע"ב; ברכות י ע"ב.

43. פרדס יוסף, מילואים והערות לספר בראשית.

44. ראה 'מנחת חינוך', מצווה תכג, שכתב שיש חיוב למסור את כל הממון כדי לקיים את מצוות מזוזה, מפני שבכל רגע שלא מקיימים אותה - מבטלים אותה.

45. פתחי תשובה, אבה"ע סי' קנד ס"ק כז.

46. הערת העורך (א"כ): למעשה יש להעיר שסל הבריאות מכסה טיפולי פוריות מלאים עד הולדת שני ילדים, והביטוחים המשלימים של קופות החולים מכסות את רוב עלויות הטיפולים שנדרשים ללידת נוספות.

2. צער

טיפול הפוריות כרוכים במאמץ וצער רב, אך נראה שאין די בהם כדי לפטור את מי שמחויב במצוות 'פרו ורבו', מכיוון שלהלכה רוב הפוסקים סוברים שהמצטער חייב לקיים מצוות עשה,⁴⁷ חוץ ממצוות סוכה⁴⁸ ומצוות תפילין.⁴⁹

3. סיכונים רפואיים

הסיכון הרפואי שכרוך בטיפול הפוריות עדיין לא התברר כל צורכו, אך מחקרים מורים שיש סיכונים בריאותיים בטיפולים, לדוגמא: סיבוכים אפשריים בטיפולים פולשניים (ניתוח הגבר או האישה); ריבוי זקיקים בשחלות בחודשי הטיפולים, זקיקים שעלולים להתפתח לציסטות; העלאת האפשרות ללקות בסרטן השד או הרחם בעקבות טיפולים הורמונליים ממושכים, ועוד. מכיוון שממצאי רמת הסיכון שבטיפולים עדיין אינם חד-משמעיים במידה מספקת, בחרתי שלא להתמקד בהם אלא לדון באופן כללי על קיום מצוות 'פרו ורבו' במקום חולי.⁵⁰

להלכה נראה שאין חיוב לקיים מצוות עשה אם ייגרם חולי בעקבותיו, גם אם אין סכנה בחולי זה.⁵¹ האם כך הוא גם בנוגע לקיום מצוות 'פרו ורבו'?⁵²

47. ראה חזון עובדיה, ח"א סי' ד, שסיכם בהרחבה את השיטות.

48. נלמד מן הלימוד 'תשבו כעין תדורו'; עי' סוכה כו ע"א.

49. נלמד מן האיסור להסיח דעת מן התפילין; עי' מנחות לו ע"ב.

50. הערת העורך (א"כ): למעשה יש להעיר שהסיכונים הישירים של הטיפולים נדירים מאוד. המידע בנוגע לסיכונים העקיפים לטווח ארוך עדיין אינו מבורר כל צורכו, אך ודאי שגם אם יש אפשרות של סיכון לטווח ארוך, היא נמוכה מסיכונים שנהוג לומר עליהם: 'שומר פתאים ה', והיה מקום לדון גם בעניין זה.

51. בשו"ת בנין שלמה, או"ח סי' מז, כתב שכשם שאין חיוב לתת את כל הממון כדי לקיים מצוות עשה, הוא הדין שאין חיוב להסתכן בצער או בחולי כדי לקיים מצוות עשה, מפני שצער הגוף וחולי חמורים יותר בעיני הבריות מהפסד ממון; אך הוא עצמו ציין שאפשר לדחות ראייה זו. למסקנה כתב בעל 'בנין שלמה' שאם יש חשש לחלות מקיום מצוות עשה - אין חיוב לקיימה, והוא הוסיף שאפשר לסמוך על הרגשת האדם, כשם שסומכים על הרגשותיו של חולה שיש בו סכנה ביום הכיפורים. וגם בעל 'חלקת יואב', קונטרס דיני אונס ענף ז, כתב שאין חיוב לקיים מצוות עשה אם קיומה יגרום לחולי שאין בו סכנה או לצער רב. לעומתם, המהר"ם שיק, או"ח סי' רס, כתב שאין חיוב לקיים מצוות עשה רק אם קיומה עלול לסכן את חיי מקיים המצווה. וע"ע: אבני נזר, יו"ד סי' שכא; בצל החכמה, ח"ה סי' צב; חזון עובדיה, ח"א סי' ד; מועדים וזמנים, ח"ח סי' ג; תשובות והנהגות, ח"ב סי' רמא.

הערת העורך (א"כ): כמדומני שהיריון ולידה יוצאים מן הכלל בעניין זה, מפני שיש בהם חשש גדול לחלות ולהסתכן - ולכל הפחות, החשש לחלות ולהסתכן בהיריון ובלידה גבוה יותר מן החשש לחלות ולהסתכן בטיפול הפוריות - ואף על פי כן כתב החתם סופר, שו"ת חתם סופר, אה"ע סי' כ, שמכיוון שבימינו נוהג חרם דרבנו גרשום, ולפיו אין הבעל יכול לקיים את מצוות 'פרו ורבו' עם אישה אחרת, אישה נישאת על דעת שתסייע לבעלה לקיים את המצווה, והיא אינה יכולה להיפטר מחיוב זה, על אף שהיא עצמה איננה מחויבת במצוות 'פרו ורבו'.

תשובת המחבר (ש"ג): אמנם אין ספק שיש בהיריון עצמו סיכון, אך זו דרכו של עולם וכך ציוותה התורה, ואילו השאלה שאנו דנים בה כאן היא אם יש להסתכן גם בסיכון שאינו חלק מדרכו של עולם.

תשובת העורך (א"כ): מכיוון שבימינו טיפולי הפוריות נעשו רגילים ומקובלים - כמעט חמישה אחוזים מן הילדים נולדים בעזרת טיפולי פוריות - יש לדון אם הם אינם נחשבים 'דרכו של עולם'.

הגמרא (שבת קי ע"ב) דנה אם מותר לחולה ירקון (צהבת) לשתות סם רפואה מעקר או שאסור לשתותו בגלל שיש איסור לסרס בני אדם, והיא מסיקה שאסור לשתות את הסם בגלל האיסור. וכתבו תוספות⁵³ שגם אם הסירוס לא היה נאסר, יש לאסור לשתות את סם הרפואה, מפני שהוא מבטל את מצוות 'פרו ורבו'.⁵⁴ ומדבריהם משמע שאין די בחשש לחלות במחלת הירקון, כדי לבטל את מצוות 'פרו ורבו'.⁵⁵ ואפשר שיש לדחות בדוחק ולומר שהאיסור להתרפא באופן זה הוא מפני שיש דרכי רפואה נוספות למחלת הצהבת שאינן גורמות לסירוס ולדחיית המצווה.

4. קשיים נפשיים ומריבות

זוגות רבים שעברו טיפולי פוריות מדווחים על התערערות היחסים הזוגיים ביניהם. לעתים גם סכסוכים בין בני המשפחה עלולים לפרוץ - ובעיקר בנישואין שניים - בעקבות השינוי שחל במשפחה לאחר הולדת ילד חדש. ויש לשאול: האם קשיים אלו משפיעים על חיוב מצוות 'פרו ורבו'?

בעל שו"ת 'תרומת הדשן'⁵⁶ נשאל כיצד צריך לנהוג אלמן שכבר קיים מצוות 'פרו ורבו', אם הוא רוצה לשאת אישה, אך הוא ירא שתפרוץ קטטה בין האישה ובין ילדיו מנישואיו הקודמים. בעל 'תרומת הדשן' השיב שמצוות 'לערב אל תנח ידך' נדחית מפני קטטה, ואותו אדם יכול לישא אישה שאינה בת מריבה על אף שהיא מוחזקת 'עקרה'. מתשובתו משמע לכאורה שגם אם מצוות 'לערב אל תנח ידך' הייתה מן התורה, היא הייתה נדחית מפני חשש קטטה, כפי שמצוות ייבום נדחית מפני חשש קטטה, וכמבואר במסכת יבמות (מד ע"א): 'אם היה הוא ילד והיא זקנה, הוא זקן והיא ילדה, אומרים לו: מה לך אצל ילדה, מה לך אצל זקנה, כלך אצל שכמותך ואל תשים קטטה בביתך'. אם כן, עולה מכאן שמצוות 'לערב אל תנח ידך' - ואולי גם מצוות 'פרו ורבו', שחומרתה דומה לחומרת מצוות הייבום - נדחית מחשש קטטה. הרמ"א⁵⁷ פוסק כדברי 'תרומת הדשן', אך יש פוסקים שחולקים על דבריו.⁵⁸

52. ראה לעיל את דברי הפוסקים שהבאנו בנוגע לחומרת מצוות 'פרו ורבו' לעניין חיוב הוצאת ממון.

53. תוספות, שבת קי ע"ב ד"ה והתניא.

54. וכן מבואר מן ההיתר שהתירה הגמרא (שם) לאישה לשתות את הסם, שכן להלכה היא אינה מצווה במצוות 'פרו ורבו' (והגמרא אומרת שלשיטת רבי יוחנן בן ברוקא, ולפיה אישה מצווה במצוות 'פרו ורבו', יש לומר שמדובר באישה עקרה או זקנה).

55. ויש לעיין מה חומרתה של מחלת הירקון ביחס למחלות אחרות.

56. תרומת הדשן, סי' רסג.

57. רמ"א, אבה"ע סי' א סעי' ח.

58. חלקת מחוקק, שם ס"ק יב. וע"ע ט"ז, שם ס"ק יב; אוצר הפוסקים, שם.

הערת העורך (א"כ): עם זאת, העובדה שאין לבני הזוג ילדים - ובייחוד אם הסיבה לכך קשורה לצד אחד בלבד - מהווה כשלעצמה גורם מערער ביחסי הזוגיות; גם בנישואין שניים, ובהם לכל אחד מבני הזוג יש ילדים משל עצמו, חשוב שלבני הזוג יהיה ילד משותף; וראה רש"י על הפסוק 'והיו לבשר אחד' (בראשית ב, כד).

ג. מצוות 'לשבת יצרה'

במשנה במסכת גיטין (פ"ד מ"ה) נאמר:

מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד, דברי בית הלל. אמרו לו בית שמאי: תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם, לישא שפחה - אי אפשר שכבר חציו בן חורין, בת חורין - אי אפשר שכבר חציו עבד, יבטל? והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה, שנאמר (ישעיהו מה, יח): 'לא תהו בראה לשבת יצרה', אלא מפני תקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על חצי דמיו, וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי.

למרות שכרוך בכפיית האדון לשחרר את עבדו גם הפסד ממון מועט, שהרי אין ודאות שיפרע העבד את חצי דמיו, אפשר ללמוד ממשנה זו שצריך לתת ממון כדי לקיים את מצוות 'לשבת יצרה' של חברו. תוספות (שם ד"ה לא תהו) כותבים שהגמרא ציינה דווקא את מצוות 'לשבת יצרה' ולא את מצוות 'פרו ורבו', מפני שמי שהוא חצי עבד וחצי בן חורין פטור ממצוות 'פרו ורבו', שכן הוא אנוס ואין הוא יכול לקיימה: אין כופים את רבו לשחררו כדי שיתחייב במצוות 'פרו ורבו', כפי שאין כופים אותו לשחרר את עבדו לקיים מצוות אחרות. לעומת זאת, כופים את האדון לשחרר את עבדו כדי לקיים את מצוות 'לשבת יצרה', מפני שהיא 'מצוה רבה'.

תוספות הוסיפו חילוק: חיוב 'פרו ורבו' הוא רק מצד החירות של העבד, ואילו החיוב 'לשבת יצרה' שייך גם לצד העבדות שלו, ומכיוון שאין כופים אדם לעזור לחברו לקיים מצוות, כופים את האדון לשחרר את עבדו רק מצד עבדותו, כלומר מצד שייכותו אל אדונו, אך לא מצד חירותו.⁵⁹ לפי הטעם הראשון נראה שלמרות שאין אדם מחויב לשלם מכספו כדי שחברו יקיים מצוות, מצוות 'לשבת יצרה' היא מצווה שמוטלת על כל אחד ואחד לדאוג ליישובו של עולם, ולכן האדון חייב לשחררו. אם כן, מדברי תוספות למדנו חידוש גדול: מצוות 'לשבת יצרה' מחייבת כל אדם להוציא מכספו כדי שחברו יוכל להוליד ילדים.⁶⁰

במקום אחר כתבו תוספות⁶¹ שבזמן שהיובל נוהג, אין כופים את האדון לשחרר עבד שחציו בן חורין, מכיוון שהוא יכול לגנוב, ומכיוון שאין לו יכולת לשלם, בית דין ימכרו את צד החירות שבו בתור עבד עברי, והוא יוכל לשאת שפחה. ראשונים אחרים פירשו באופן אחר מדוע העבד אינו יכול למכור את עצמו.

עם זאת, אין להסיק מדבריהם שהעבד מחויב למכור את עצמו כדי לקיים את מצוות 'לשבת יצרה', שכן כוונתם היא, שלמרות שהוא אינו מחויב לעשות זאת, מכיוון שיש לו דרך לקיים את המצווה באופן זה, אין כופים את רבו לשחררו.

59. כך מבאר החתם סופר בחידושי (שם) את דברי תוספות.

60. ולפי הטעם השני נראה שדין זה נוגע רק לאדון, מכיוון שרק הוא מעבד את העבד מקיום המצווה.

61. תוספות, פסחים פח ע"א ד"ה לישא.

ד. מצוות 'לערב אל תנח ידך'

חז"ל (יבמות סב, א) למדו מן הפסוק 'בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך' (קהלת יא, ו) שאם נשא אישה בילדותו, יישא אישה בזקנותו; ואם היו לו בנים בילדותו, יהיו לו בנים בזקנותו, 'כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים' (קהלת שם). ולפיכך, אף על פי שקיים אדם מצות 'פרו ורבו', הוא מצווה מדברי סופרים שלא להתבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש בו כוח.

מצוות 'לערב אל תנח ידך' קלה יותר ממצוות 'פרו ורבו', מכיוון שחיובה מדרבנן בלבד,⁶² ויש פוסקים שסוברים שהיא רק מפני 'ישוב דרך ארץ ואין מחמירים עליו כ"כ'.⁶³ לעיל כתבנו את שיטת 'תרומת הדשן', ולפיה מצוות 'לערב אל תנח ידך' נדחית מפני קטטה.

גדרי מצווה זו נלמדים גם מפירוש האחרונים לדברי הרמב"ם (הל' אישות פט"ו ה"א):⁶⁴ האשה שהרשת את בעלה אחר הנישואין שימנע עונתה הרי זה מותר, במה דברים אמורים בשהיו לו בנים שכבר קיים מצות פריה ורביה אבל אם לא קיים חייב לבעול בכל עונה עד שיהיו לו בנים מפני שהיא מצות עשה של תורה שנ' (בראשית א, כח) פרו ורבו.

וה'בית שמואל'⁶⁵ הקשה על דבריו: מדוע רשותה מועילה? והרי גם אם קיים מצוות 'פרו ורבו', הוא עדיין חייב במצוות 'לערב אל תנח ידך'! ב'נתיבות לשבת'⁶⁶ כתב שהרמב"ם התיר את מניעת העונה רק לדבר מצווה, ולעניין זה צורכי פרנסה נחשבים דבר מצווה. ומכאן נלמד שבני זוג שיש להם בעיות כלכליות, והם כבר קיימו את מצוות 'פרו ורבו', אינם מחויבים להוציא הוצאות כספיות כדי לעבור טיפולי פוריות.⁶⁷

סיכום ומסקנות

א. בעל מום שמחמת מומו אינו יכול לקיים מצווה, נחשב 'בר חיוב' שאנוס ואינו יכול לקיים את חיובו. עם זאת, ייתכן שאפשר ללמוד מדעת הסוברים שטומטום אינו מחויב לקרוע כדי למול, שהחיוב להתרפא ממום לצורך קיום מצווה הוא רק אם הטיפול יצליח באופן ודאי או שאין בו אפילו חשש רחוק של סכנה.

62. ראה רמב"ם, הל' אישות פט"ו ה"ז; שו"ע, אבה"ע סי' א סעי' ח. הערת העורך (א"כ): אם נדייק, גדר המצווה הוא מדברי קבלה, והראשונים נחלקו אם זהו חיוב גמור או חיוב מוסרי בלבד.

תשובת המחבר (ש"ג): ה'בית שמואל' (שם סי' א, ס"ק יד) כתב שהחיוב הוא מדרבנן. 63. בית שמואל (שם) בשם הרמב"ן. עם זאת, ראה חידושי רע"א (או"ח סי' שלט), שמבאר שלפי שיטת רבנו תם משמע שזהו חיוב גמור.

64. השו"ע, אבה"ע סי' עו סעי' ו, שפסק כלשון הרמב"ם.

65. בית שמואל, אבה"ע סי' א ס"ק א.

66. נתיבות לשבת, סי' א ס"ק ב.

67. ה'פתחי תשובה' (סי' א ס"ק א) הביא את תירוצו של ה'ברכי יוסף' שדי בביאה לעתים רחוקות כדי לקיים את מצוות 'לערב אל תנח ידך', ואין צורך לבעול בכל עונה כמו במצוות 'פרו ורבו'. לתירוץ נוספים ראו אוצר הפוסקים, סי' א סעי' ג.

ב. יש פוסקים שכתבו שגם אם מקיימים את מצוות 'פרו ורבו' בטיפולי פוריות - אין חיוב לעשות זאת. ונראה לעניות דעתי שדין זה אינו תלוי במידת שכיחותם של הטיפולים.

ג. יש חילוק בנוגע לחובת השתדלות אם יש ספק שהמצווה תתקיים, ויש לדון בו בנוגע למצוות 'פרו ורבו'.

ד. כדי לקיים מצוות עשה, למשל מצוות 'פרו ורבו', אדם מחויב להוציא לפחות עשירית מממונו, ולא יותר מחומש, מלבד כמה מקרים שבהם הוא חייב להוציא את כל ממנו. יש פוסקים שסוברים שמצוות 'פרו ורבו' חמורה משאר מצוות עשה, וכדי לקיימה יש להוציא את כל ממנו.

ה. נראה שגם אם טיפולי הפוריות יצערו את בני הזוג, אין זו סיבה מספקת לפטור אותם מן החיוב לעבור את הטיפולים.

ו. אין חיוב לקיים מצוות עשה אם יש חשש שהמקיים יחלה מכך, אך ייתכן שמצוות 'פרו ורבו' חמורה יותר משאר המצוות בעניין זה.

ז. יש פוסקים שכתבו שגם אם חיוב מצוות 'לערב אל תנח ידך' היה מן התורה, היה מותר לבטלה אם יש חשש שתיווצר קטטה, וייתכן שהוא הדין לעניין מצוות 'פרו ורבו'. ויש חולקים.

ח. יש ראשונים שכתבו שמצוות 'לשבת יצרה' חמורה ממצוות 'פרו ורבו', ומדבריהם נראה גם שיש חיוב לתת מממונו כדי שחברו יוכל לקיים מצווה זו.

ט. מי שכבר קיים את מצוות 'פרו ורבו' אינו מחויב להשתדל השתדלות שתפגע בפרנסתו, כדי לקיים את מצוות 'לערב אל תנח ידך'.

